

duhovnih, bistveno literarnih vrednot, radi katerih je vsako dobro literarno delo še posebej lepo in uvaževanja vredno. To je posebnost literarne umetnine, njeno bistveno svojstvo, ki ga more odkriti le studij literature same in ga ne pojasni nobena druga umetnost, pa tudi zgolj snovni literarni studij ne. F. K.

Josipa Jurčiča **Zbrani spisi**. V. zvezek. Uredil dr. Ivan Prijatelj. Tiskovna zadruga v Ljubljani. (Str. XXVII + 489.) Spisi od l. 1869.—1875.: Lipe, Pipa tobaka, Moč in pravica, Županovanje v Globokem dolu. V vojni krajini. Telečja pečenka. Ivan Erazem Tattenbach. Bela ruta, bel denar. Na Kolpskem ustju. Doktor Zober. — Urednikov uvod, v katerem se nadaljuje historija Jurčičevega življenja v tej dobi, nam odkriva tesno zvezo pisateljevega političnega in književnega dela; politično delo in borba za kruh potiskata pripovedniško delo in stran in tako do »Doktorja Zobra« ne dobimo večjega in izzorelega dela, pač celo nagel in politično nadahnjen feljton (Tattenbach — Bela ruta, bel denar). Ta prva doba Jurčičevega časnikarskega kruhoborstva pa nam odkriva za sedanji čas izredno dragocena dejstva, ki jih nam je urednik živo predstavil. To so dogodki okoli prvega južno-slovanskega kongresa v Sisku, ki ga je Jurčič za Slovence inavguriral v dveh Narodovih člankih. Tam beremo njegove misli o političnem zedinjenju Slovencev in Hrvatov; njegova načela veljajo v širšem obsegu še danes. Zanimivo je tudi, kako isti Jurčič, ki je kmalu nato praktično pokazal svojo živo južnoslovansko prepričanje in je sam v toku časa zajet tu in tam zahrvataril, sodi v enem teh člankov o združevanju na hitrico: »Ko bi bili mi one narodnjake med nami slušali, ki so nam seštevno za časa cvetenja znanega ‚ilirizma‘ priporočali hrvatski pisati, bili bi pač pomnožili za nekoliko hrvatsko inteligencijo, ali prosti narod, naša glavna moč, bi bil v politični omiki zaostal in nikakor ne tam, kjer je zdaj... To vse naj pomislijo oni Hrvati, ki nam še danes zamerijo, da se ‚literarno‘ nismo še zedinili in se še ne mislimo« (str. IV). Ta kulturno-politična izjava kaže, da je bila sodba o sožitju Slovencev z drugimi slovanskimi brati v vseh dobah ista. Uvod se nadalje dotika prvega slov. kulturnega boja in germanizatoričnega vladinega pritiska, ki je spet združil Slovence, v glavnem pa poudarja Jurčičevo neugnano pripovedniško žilo in organizatorično silo, ki je iskala za njegovo pripovedništvo primeren organ — od ponesrečenega Glasnika 1869 (urednik se ga je dotaknil samo na koncu Opomb v IV. zv.) tja do ustanovitve svoje »Slovenske knjižnice«. V nadaljnjem najdemo umetnostno-kritične napotke k posameznim spisom, ki so prepleteni z Jurčičevimi osebnimi nazori o pripovedništvu. Tako ta uvod ni samo aktualen, ampak je radi literarno estetičnih formulacij važen donos k naši poetiki. — O urednikovem prirejanju besedila smo govorili že ob IV. zvezku. Naše mnenje je, da je popravljanje v toliki meri Jurčičevemu slogu v kvar in za lepoto slovenščine ni nujno. (Na tem mestu naj omenim, da ima prireditelj Kersnikovega »Testamenta« — Prosveti in zabavi 19. zv. — na str. 6. celo popravek: »Pred osemdesetimi leti« —

za prvotno »Pred štiridesetimi leti«. Letnica pri spisu bi izključila vsako anahronistično predstavo.) F. K.

Fr. S. Finžgar: **Zbrani spisi**. VI. zvezek. (299 str.) Nova založba v Ljubljani. Ti zbrani spisi so prav za prav le izbor najznačilnejših in najboljših Finžgarjevih del. Pisatelj sam na harmonično zgodovinsko podobo v teh spisih ni nikoli mislil — sicer bi bila ta izdaja pogrešena že s prvim zvezkom. Vsaka knjiga posebej hoče biti celota zase, nekak podolžen ali navprečen prerez pisateljevega celotnega dela. Tak značilen prerez je VI. zvezek. Štiri črtice, od l. 1906. do l. 1924., odločno kažejo na razvoj; glavna oznaka tega zvezka pa je povest Sama iz l. 1912. V vseh teh delih se stopnjema umika pisateljevo romantično čustveno, nerealistično nagnjenje in se bolj in bolj uveljavlja težnja po resničnostnem, kjer tudi ideja lahko trdno stoji. Značilno dejstvo je, da je zgodba v povesti Sama uporabljena po resničnem dogodku in da se vsi stranski dogodki zlivajo v živo kulturno sliko, ki bi je ne bilo težko datirati. V tej sliki se pokaže tudi »pisateljeva« oseba, učiteljica Minka, ki pa ni v nobenem tragičnem boju z nasprotno stranjo, s Smrekarjem, ampak samo v poudarjeno osvetlitev ljudi in njihovih dejanj. Luč in senca sta tu ostro razločeni. Šele sredi med nasprotji najdemo objektivnega, po nazorih neinteresiranega oblikovavca pri Aleni, Strniški, učiteljici Mari, Trpotcu, pismo-nošu itd. Težnja za stvarnost in bistvenost, kar je glavni razvoj Finžgarjev, se kaže že v naslovih: Kakor pelikan, Sama, Boltežar (prej Z doma v domovino!), Naš vsakdanji kruh, Tri črne žene.

Idejno nadahnjeni naslovi se skladajo s pisateljevim oblikovanjem, vendar se tam, kjer bi šli preko predmetnosti, pozneje umaknejo. Podobno je ravnal pisatelj tudi pri prirejanju teksta; mesta, ki so silila preko realističnega zanosa, je skrčil in jih napravil bolj klena (Boltežar!), dasi se rezoniranj ni mogel povsod izogniti (VII. in XVIII. pogl. v Sami). Tako se ta zvezek že po prvotnem ustroju posameznih spisov, zlasti pa v sedanji prireditvi, močno približuje današnji Finžgarjevi pripovedni stisnjenosti in stoji ob strani njegovim najboljšim spisom. F. K.

Dr. Janez Mencinger: **Izbrani spisi**. Izdala »Matica Slovenska«. Uredil dr. Jos. Tomižšek. IV. zv.: Abadon. V Ljubljani, 1927. Str. XXX + 303.

Monografija o tem našem samoniklem piscu, ki ob pričujoči pomanjkljivi izdaji njegovih izbranih spisov postaja neobhodna potreba najbližje bodočnosti, bo morala predvsem poiskati trdnejših metodičnih, a tudi stvarnih oporišč, da se dokoplje do veljavne analize in pravične sodbe. Dejstvo je, da vsi ti predpogoji za enkrat še manjkajo v napisanih ocenah, kar naj velja samo na splošno. Eden izmed vzrokov, zakaj je naša literarna kritika tako površno govorila o pisatelju, da moramo po mojem mnenju takšno, morda nezavedno omalovaževanje smatrati za izraz nepravega razumevanja, leži gotovo v tem, ker ta kritika ni šla vzporedno z razvojem literarne umetnosti ter se dejansko šele v zadnjih letih skuša priboriti do enotnih sistematičnih osnov. Kljub novim, idealističnim smerem je ostala do včeraj v bistvu pozitivistično enostranska. Zato ni nič čudnega, če je v svojih sod-

bah nezanesljiva vselej, kadar njena aprioristična merila stoje v opreki z umetniškimi deli. Zdi se mi vrhutega, da je to največje in najpomembnejše delo Janeza Mencingerja sploh bližje pojmovanju našega časa, kakor njegovega, čeprav je bilo napisano ostro iz njega in zanj in čeprav se danes razvijamo v drugi smeri. Fakt velja tako točno, da bi bilo nemogoče, to delo postaviti v kak drug čas celo ob nepoznanju konkretnih zunanjih dejstev, tako da je v tem oziru kakor malokatero dokument časa. Trdim, da moramo to delo pojmovati organsko v celoti slovenskega literarnega razvoja in zato nespravljivo zamerim onim, ki so stikali za vsemi mogočimi in nemogočimi tujimi vplivi, preden so skušali razbrati bistvene poteze slovenstva v delu samem, namreč idejno in formalno komponento časa ter osnovne črte pisateljeve individualnosti.

To delo je bilo napisano v času, ko je bil razval pozitivistične ere sklenjen načrt zgodovine — in to dejstvo je poleg pisateljevih osebnih posebnosti in značilnosti v prvi vrsti odločevalo pri njegovi zasnovi ter ga vsebinsko in oblikovno označuje. Idejni razdor prehodnega časa tvori hkrati njegovo ozadje. Razvodje časovnih stremeljenj pa leži v poudarku nove slovenske sinteze nasproti obstoječi idejni antitezi našega kulturnega življa, ki je pravkar pričela razodevati svoje najbolj negativne strani in je usodno pretila z mehanizacijo slovenskega duha, ki je vsebolj napredovala. Graditi slovenstvo iz upadajočih sil materializma tedaj ni bilo več možno, prav tako pa iz Mahničar niti sedaj ni mogel vstati novi slovenski kulturni prepoved. Klic k človeški prvotnosti je bil najbistvenejši znak v tem novem poudarku in je tvoril dvojno nasprotje dotedanji slovenski opredelitvi in karakteristiki. Abadon je prvi drzni poskus, zlomiti z domačo tradicijo, in kot tak pomeni upor na obe strani, strastno zanikanje levece, a obenem prvi zavestni udar mimo Mahničar iz bistveno istih idejnih podlag. Iz njega gre odslej razvojna linija preko skrajnosti nove romantike, trpeče na usodnem dualizmu in notranjem razglasju, dokler se ne zakokrene v naše dni. Ob strani pa se še nadalje neprestano izživlja stara antiteza v strastni borbi pozitivne ideje z liberalizmom, in to vsaj do konca prvega desetletja. Ta borba se na literarnem področju najizraziteje javlja v spopadu idealističnega realizma z naturalizmom, dočim je moderna agresivna na obe strani.

Idejno osišče pričujočega dela leži potemtakem v preusmeritvi slovenskega duha iz periferije, kjer se je tedaj izživljal, nazaj k centralnosti. Iz območja sredobežnega razuma je bil človek tedaj prestavljen v skrivnostno območje sreča in podzavesti. Zdi se vendar, da se novi nazor izraziteje javlja v idejnem poudarku nego v manifestaciji sloga, kjer miselni element še vedno privzema prvenstvo na škodo čustvenih emocij. Rekel bi, da je v tem oziru zanj značilna sinteza racionalizma in romantike. Razodeva se v nji obličje časa, raztekajočega se v dve dobi, prav tako pa je to dejstvo izraz pisateljeve osebne usmerjenosti. Radi tega to umetniško delo, dasi je vsaj miselno neoporečno, neredko pogrša estetičnih tal. Zgradba dela je v celoti razumljiva le iz idealističnih

podlag. Tukaj vsa snovnost služi samo idejni interpretaciji, radi česar je material zbran poljubno, po idejnih zahtevah individualnega tvorčevega sveta, a ne po zakonitosti njega samega. Brezdistančnost do predmeta je najznačilnejša črta tega načina umetniškega tvorstva. Realistični element stopa tukaj v ozadje in dialog zamenja nekdanji opis, tako da neredko celo epična snov, sproščena lastne zakonitosti, zaživi pred nami iz tega novega okvira, podobno kot v drami, a tudi tak dialog je možen le v službi idejne interpretacije. Ta nerealistični razmah svobodne gradnje duha in fantazije, ki zahteva izključno podvrženost vse snovnosti, je še posebej poudarjen s fragmentaričnim načinom podajanja. To postane tu in tam usodno, ker ruši organsko predstavo celotne zgradbe, dasi bi to ne bila nujna posledica, ker je ta poteza bistveni izraz sloga. Zato delo dosega skladnost v miselni enoti kljub formalnemu prebivanju samega sebe in kljub vzporednemu križanju idealističnega elementa z realističnimi poudarki, ki slede povsod tam, kjer je označen zgolj zunanji fabulistični okvir, ki je s tem tudi na zunanji izločen iz metamorfoze notranjega snovanja v »blodnjah« tavajočega junaka. Podiranje zakonov zunanje resničnosti pa je bistveno temu estetičnemu pravcu, ki se v delu javlja dovolj izrazito kljub siceršnji estetični dvoobraznosti. Izhajajoč iz njega pisatelj gradi tudi človeka iz apriorne idejne zasnove, v bistvu brez psihologije in sociologije, zapuščajoč tudi tukaj pot realizma in naturalizma in prehajajoč k idealizmu in simbolizmu. Radi tega človek tukaj ni več pojmovan v svoji zunanji fenomenalnosti in sociološki urejenosti, nego iz sebe v metafizični zakonitosti. A čeprav je mišljen v svojem favstovskem razmahu, je vendar zgrajen docela statično in prehaja iz individualne v tipično človečnost. Njegova notranja metamorfoza je tudi na zunanji simbolično podana. Konflikt osebnosti je mišljen kljub apriorni zasnovi in izvedbi organsko iz obeh tečajev človekove notranjosti. Ugotovljeno bodi še — radi primere —, da oni način idealistične gradnje, ki izvira iz idejne antiteze, gradi zato slednji, v sebi sklenjeni osebnosti antipodno kot izraz protiteze, dočim tukaj organska bipolarnost izzove ustvaritev »dvojnika«, drugo postavo enega samega dvoobraznega jaza, kar je mogoče le preko simbolizma. Preko te osnovne dvojnosti v človeku se razreši konflikt h končni enotnosti le v mejah notranjega sveta.

Kljub pozni pisateljevi dozorelosti oblikovanje v celoti še vedno ni umetniško dovolj prečiščeno. Radi individualnega pisateljevega značaja je to delo bolj ideološko nego pesniško, bolj kritika življenja, nego v polnosti dognani izraz stvaritelja. Reči moramo o njem vendarle, da je bilo v času, ko je bil realistični element na splošno tudi pri nas že v razvalu, čeprav se je pojavil še enkrat v psevdo-elementarni obliki naše izrečno naturalistične epizode — izredno napredno in moderno. Umetniška smer njegova drži mimo realistične in naturalistične tradicije, ki časovno še nadalje sovpada, k zgodnjim razgledom novoromantičnega idealizma.

Izdaja teh izbranih spisov postaja predvsem zaradi urednikove literarno-kritične usmerjenosti neenotna, metodično razblinjena. Prva dva zvezka, ki sta izšla

še pred vojno, sta bila poslana v svet brez uredničkovega spremstva. Tako se šele iz uvoda tretjega zvezka po dolgem intervalu poučimo o namenu in cilju izdaje, ki naj bi bila ljudska. Radi tega ostane nerazumljivo, čemu naj v tem okviru služi ves ogromni posredni in neposredni material, zbran v uvodu in v opombah. Tukaj se v posamezna dejstva ne spuščam, omenim naj le, da sta za individualni urednikov slog značilna sistematični kaos in miselno prehitvanje. Pričujoči zvezek je zopet brez opomb, ker je tozadevni delni material privzet v uvod. Radi tega te izdaje že iz metodičnih vidikov ne moremo odobravati. Ob Prijatelju in Cankarju se je naš okus pač razvadel. Mislim, da je le znamenje novih dni, če smo postali občutljivejši tudi v tem oziru. France Vodnik.

Fran Maselj - Podlimbarski: Zbrani spisi. II. zvezek. 1928. Uredil dr. Janko Šlebinger. V zbirki: Slovenski pisatelji. Izdaja in zalaga Tiskovna zadruga v Ljubljani.

V I. zvezku (izdanem že leta 1925.) čitamo Masljeve spise iz let 1884—1894, med njimi »Gorske potoke«; po ljubljanskem potresu (1895), ki ga pa M. ni doživel v domovini, ampak je le čital o njem, živeč v Terezinu na Severnem Češkem, je začel snovati »Potresno povest«, ki jo je dovršil v treh letih v Olomucu, kjer je bolj srečno preživel zadnjih šest let svoje vojaške službe (1899—1905), je spisal črtico »Vojvoda Pero in perica«, potopisne »Moravske slike« (Na Hani, Izlet na Radhošt, Z manevrov na Slovaškem): vse to je bilo tiskano v Ljubljanskem Zvonu v letih 1903 in 1904; takrat je tudi za Koledar Družbe CM (1905) spisal tri kratke satirične anekdote: »Kdaj sem se smejal.« Ko se je slednjič 5. okt. 1905 (o priliki petdnevnega bivanja v Krakovu) za vedno rešil vojaškega službovanja, se mu je izpolnila najljubša želja: po 35 letnem bivanju v tujini se je preselil v domovino (v Ljubljano), ki je tako goreče po njej hrepenel. Tu mu je iz srca privrel prelepi spis: »Slovenec na tujem« (Koledar CM, 1907), s prekrasnim zaključkom: »Najlepši trenutek življenja je oni, ko se človek srečno vrača v svojo domovino.« Tedaj je popisal tudi svoj »Izlet v Krakov« (Ljubljanski Zvon, 1907). Vsi ti spisi (nastali torej v letih 1895—1906, oziroma 1907) so ponatisnjeni v tem (II.) zvezku Zbranih spisov. Urednik je napisal XX strani uvoda, v Opombe (345—368) je pa sprejel satirični Masljev uvod k »Potresni povesti« (ponatis iz Slov. lista, 1897) ter obširno časniško poročilo o ljubljanskem potresu (iz Slovenskega Naroda, 1895).

Z načinom gradnje svoje »Potresne povesti« (obilica snovnozanimivih dogodkov) je M. še ves pristaš romantičnega realizma Jurčičevega; bogastvo jezika in pesniških prisodob (časih sicer ponesrečenih) pa že kaže v novo dobo simbolizma. Urednik ni zapisal o povesti nobene sodbe razen dveh kratkih označeb: da je v njej vrsta dobro označenih vaških tipov, ki da so v svojih kretanjah in besedah verno po življenju posneti. Eden izmed namenov povesti naj bi bil: šibati »zabitost« in »duševno temo« naših ljudi, ki so v tisti (potresni) noči hoteli videti Antikrista, samega peklenškega kosmatinca, ki da so sredpostno nedeljo slišali o njem govoriti v pridigi (str. 102). Na drugem mestu pisatelj očita župniku, da je preveč s prižnice

ljudem govoril o poslednji sodbi, o hudiču in peklu in skoraj nič o bližnjih rečeh: kako Bog deluje v svoji narodi (str. 115). Tu bi pisatelju lahko odgovorili: V tisti strašni noči so tudi mnogi zelo izobraženi možje, ki niso hodili v cerkev, mislili, da se bliža sodnji dan! Zdi se nam, da se taka prirodna katastrofa ne bi smela uporabiti humoristično. — Vsa povest se zgodi velikonočno nedeljo dopoldne, popoldne, zvečer in v noči. O kakšni velikonočni ubranosti ni v povesti prav nič čutiti. In učinek katastrofe na razne Gabrovčane, kako je vse to razmetano in razblinjeno! Več ko pol povesti govori samo o tem. Pis. se je učil — kakor sam trdi — tudi pri Manzoni. Premalo! Kako ima Manzoni podoben prizor (plat zvoná ob nočnem napadu!) kratko, na par straneh, a plastično opisan! Tu se vidi: Podlimbarski je bil pripovednik, a umetnik ni bil. — V potopisnih slikah z Morave pa vidimo to-le: pisatelj dobro opazuje pogubni vpliv židovstva med nesrečnimi Slovaki, mrzi militarizem, obsoja pa tudi krščanskosocialno stranko (»stranko olomuškega nadškofa«, str. 206) kot separatistično. In danes vidimo, da je ta stranka (šramek!) zanesljiv steber češkoslovaške republike! Značilna za vse mišljenje Podlimbarskega je ugotovitev, da Čehi ne delajo po geslu: Moli in delaj, ki je »uspavajoče za ves narod« (str. 206), ampak po novem: Delaj in misli! in da je tudi v tem nauku molitev, ki časti Boga in človeka. Drugače pa je M.-P.-i lahko vzor slovenskemu popotniku: vedno potuje sam, pa vendar v neki družbi: stalna družica mu je ljubezen do domovine, ki nanjo povsod in vedno misli.

Že v vsem tem zvezku se kažejo tako glede stila kakor glede vsebine (židovstvo!, »bedni katolike«) daljni obrisi »Gospodina Franja«. To zasledovati, je zelo poučno.

Škoda, da urednik članka »Slovenec na tujem« ni dal natisniti dobesedno! J. Debevec

Griša: **Prebujenje.** (Pesmi.) Kranj, 1927. Samozaložba? — Griša: **Mozaik.** Ljubljana, 1927. Samozaložba.

Griša (tudi Gliša) Koritnik je značilen pesniški epigon iz prvega desetletja tega stoletja. Priobčeval je svoje pesmi v Domu in svetu in Zvonu pred vojno, odmril za dvanaest let (Prerojenje!) in šele sedaj stopil pred publiko z novimi pesmimi. Pa te pesmi nosijo prav tako vse znake onodobne poezije. Griša v sebi ni doživel novih globin, le prebudil se je. Zbirki, ki ležita pred nami, sta značilni po svoji brezobličnosti, brezosebnosti. Neplastičnosti. Ne vidiš pesnikove notranje podobe, ne odpre ti srca. Griša je skromen pesnik, poln melodije, ki se v starem, že izrabljenem besednem materialu neprsiljeno poje. Poje iz Gregorčiča in se približuje Sardenku (Moja duša piše stihe). Prav Sardenku sliči njegovo ustvarjanje: doživlja epično in se razblini v lirizem. Zato se mu posrečijo prigodnice in deklamovanke, ki so grajene na variiranju misli (Domovina, Manom Strossmayerja itd.). Sem pa tam ujame pristne pesmi (Mene je strah prevzel, Tvoje pismo), predvsem filozofske (Tebi, Elegija), kar le potrjuje, da mu je bistvena refleksija, bližja oda kot lirična pesem. Sicer pa vplivata zbirki enolično, sta polni besed, ki nimajo doživetja v sebi. Predvojna poezija. T. D.